

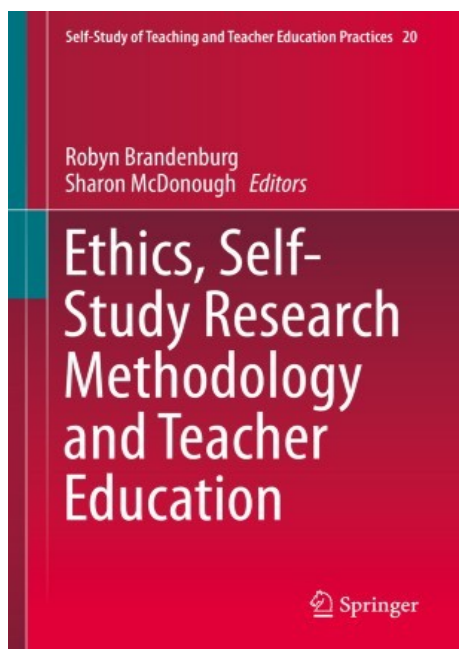
Önmaga tükrében oktatóként

Lukács Lilla Judit

Eötvös Loránd Tudomány Egyetem Pedagógiai és Pszichológiai Karának Nevelés-
tudományi Doktori Iskolájának doktorandusza
lillajuditlukacs@gmail.com

Robyn Brandenburg & Sharon McDonough (Ed.) (2019). Ethics, Self-Study Research Methodology and Teacher Education. In Self-Study of Teaching and Teacher Education Practices (STEP, Vol. 20). Springer. DOI: 10.1007/978-981-32-9135-5 ISBN 978-981-32-9135-5

DOI: 10.37205/TEL-hun.2021.1.15

„Önmaga tükrében idegenként” – ez a címe Julia Kristeva (1988) tabudöngető, az idegenség és az együttélés határait feszegető művének. Minduntalan ez a könyv, s az ezzel való párhuzam jutott eszembe, miközben a Robyn Brandenburg és Sharon McDonough (2019) által szerkesztett könyvet (Ethics, Self-Study Research Methodology and Teacher Education) olvastam a pedagógusképzés kutatása és a pedagógus képzés mellett megjelenő párhuzamos kutatások etikai kérdéseiről.

A párhuzam első olvasatra szokatlan lehet: Kristeva filozófus, pszichoanalitikus – kutatási témája meglehetősen távoli a pedagógusképzéstől. A könyvek azonban – csu-

pán 20 év különbséggel – egy skála két, egymással ellentétes végpontján is állhatnak, ha reflektív megközelítésről van szó. Ez azért is feltűnően izgalmas különbség – s remek leképezése a korszellem változásának –, mert Kristeva művét annak idején egyedülállóan megosztónak és modernnek ítélte a közvélemény, majd pár évvel később pont az *önreflexió*, az *ego* és az *ehhez kapcsolódó hatalmi szerepek felismerésének korlátai* miatt vonták kétségbe gondolatait, eredményeit (Benkő, 2010). Ezzel ellentétben az Ethics, Self-Study Research Methodology and Teacher

Education című műben ezek az elemek már központi kérdésként merülnek fel a pedagógusképzés kutatása és a pedagógusképzésben folytatott önálló (és/vagy saját munkára irányuló) kutatások, az adatok értelmezése, illetve a kutatói szerepek különböző (első sorban etikai) dimenziói kapcsán. Erről az etikai kutatói dimenzióról, s ennek szükségszerűen önreflektív „tükréről” szól tehát a most bemutatandó kötet; mely kifejezetten nehéz olvasmánynak minősül ugyan a választékos angol szaknyelvi környezet miatt, elolvasása azonban mindenkinek javasolható, aki a pedagógusképzés kutatásának területén dolgozik, vagy egyéni kutatási témáihoz hallgatóktól vesz fel adatokat.

A kötet tizenegy fejezetből áll. Az első fejezet (Ethics, Self-Study Research Methodology and Teacher Education) a szerkesztők gondolatait, általános téma-bemutatást, illetve rövid áttekintést tartalmaz a többi fejezethez kapcsolódóan. Szerkesztési és tartalmi szempontból ez a tanulmány elengedhetetlen a könyv értelmezéséhez. Az általános összefoglaló tanulmányokkal ellentétben ez a rész adja meg azt a fogalmi keretrendszert, amelyben az olvasó a továbbiakban mozogni fog: itt határozzák meg a szerzők a *self-study* fogalmát, ami leginkább az „*öntanulmányozás*” kifejezéssel fordítható, de a hazai szaknyelvben az eredeti angol terminus terjedt el.¹ A másik fontos fogalom, mely tisztázásra kerül az S-STEP (*Self-Study of Teacher Education Practice*) módszer, mely a tanárképzés kutatását (illetve a tanárképzésben felvett kutatást) jelenti „*self-study*” módszerekkel. A továbbiakban az első tanulmány azokat a kérdéseket és pontokat veti össze egymással, amelyeket a többi fejezet bemutat. Különösen érdekes ebben a részben, ahogy a különböző vezetői testületek (boardok) etikai vonatkozása bemutatásra kerül. A szerzők felhívják arra a figyelmet, hogy az etika nem minden esetben azonos a morállal, s míg az Etikai Bizottságok fő szabályrendszere általában a „ne árts” elvét követi, addig a kutató személyét (többnyire kvalitatív kutatás esetében) vagy nem veszik számításba, vagy nem tudják értelmezni hatalmi, etikai és egyéb dimenziókban a kutatás eredményeivel összefüggésben. Ez a fejezet vetíti előre a narratívák értelmezésének fontosságát, illetve a kritikus barátok (critical friends) bevonásának elengedhetlenségét is az etikus *self-study* kutatás módszerében, melyekről a kötet később még hosszán értekezik.

A második fejezet (Shawn Michael Bullock & Cécile Bullock: Returning to First Principles: Self-Study and La Didactique as Ethical Approaches to Teaching) pár-

¹ Meg kell jegyezni, hogy egyes angol nyelvű szakmai anyagokban találkozhatunk a '*self-study*' más (önállóan folytatott, önzérelt tanulás, ezt azonban a legtöbb szerző a '*self-regulated learning*' kifejezéssel illeti) értelmezésével is.

huzamot von a *La Didactique* és az etikus tanítás, illetve a tanítás tanítása között. Érvelésében azt fejti ki, hogy a *La Didactique* is az etikus és jó tanár képét vízionalizálja, az általános keretrendszer azonban, amelyben a tanítás megvalósul, nem kedvez a nem-kurrikulum központú megközelítésnek – a tanárképzés keretein belül sem. A szerzők állítása szerint a self-study megközelítés ebben az értelmezésben nem csak hogy aktivista állásfoglalás a status quoval szemben, hanem egyenesen az általános tanítási keretek minőségi javítása, ugyanis ez a metódus alkalmas arra, hogy az eredetileg elképzelt jó tanár kép a valóságban is megjelenjen.

A harmadik (Cheryl J. Craig: Positioning Others in Self-Facing Inquiries: Ethical Challenges in Self-Study of Teaching and Teacher Education Research) és negyedik (Alexander Cuenca & Meredith Park Rogers: Confronting the Ethics of Power in Collaborative Self-Study Research) fejezet leginkább a személyről, mint 'self'-ről szól. A self-study megközelítésben az én értelmezése és folyamatos monitoringozása, illetve az én finomhangolása a környezetre elengedhetetlen. A harmadik fejezet rövid, gyakorlati példákon keresztül mutatja be bizonyos alapelvek – mint a nyitottság, a tisztelet, illetve annak feltételezése, hogy értő féllel/partnerrel lépek kapcsolatba a tanítás tanítása során, stb. – megvalósulásának fontosságát mind a tanítási folyamat minősége, mind a tanárképzés kutatása (vagy az annak keretei között zajló kutatások) és a kutatói szerepkörök kapcsán. A negyedik fejezet ehhez kapcsolódva – de ezen túllépve – a narratívák értelmezésének és feltárásának fontosságát emeli ki a fentebb említett feladatkörök, és minden bevont szereplő tekintetében. A narratívák – és azok többszintű értelmezései – később is visszatérnek még a kötetben a self-study módszerhez kapcsolódva, hiszen a könyv szerzői szerint értelmezésük hiányában az etikus kutatás, vizsgálat és tanítás megvalósíthatatlan. E fejezet kiemelten foglalkozik a hatalmi narratívákkal. Összefoglalójában úgy fogalmaz, hogy két kérdés feltétele nélkül nem lehet etikus kutatást véghezvinni a tanárképzés keretein belül. Ezek a kérdések: Ki felett van hatalmam? Kinek van hatalma felettem? A szerzők felhívják a figyelmet arra, hogy a hatalom felismerése és megjelenése nem mindig egyértelmű: sokszor hallgatásban vagy éppen túlzott gesztusokban jelennek meg a tényleges erőviszonyok.

A harmadik és a negyedik remek rávezetés az ötödik fejezetre (Kirsty Farrant: Navigating a Mirror Maze While Managing to Jump Ethics Hurdles). Ez az első fejezet a kötetben, amely a konkrét etikai dilemmákat jeleníti meg. A szerző Punch 2009-es tanulmányára hivatkozik, melyben a saját terepen való kutatásnak négy

előnye és négy hátránya is megnevezésre került. Az előnyök: (1) a kényelem, (2) az adatokhoz való könnyű hozzáférés és a beleegyezés megszerzésének egyszerű volta ezek felhasználásához, (3) a relevancia, (4) a bennfentes tudás és a magától értetődő értelmezési közeg. Érezhető, hogy az előnyök etikai szempontból kevésbé megalapozottak. Ezek a következők: (1) elfogultság és szubjektivitás, (2) elkötelezettség a kedvező eredmények tekintetében, (3) általánosíthatóság (amennyiben arra van szükség), (4) etikai vonzatok.

Farrant a saját körülmények és helyzet objektív értelmezéséhez elengedhetetlen tartja a kritikus barátok bevonását és a kritikai lencsék alkalmazását. Kritikus barátok lehetnek tanítványok, kollégák is – őszinteségük, visszajelzésük és építő kritikáik számítanak. Kritikai lencsének pedig használható mind a szakirodalom, mind saját pedagógusi hivatástudatunk. Mindezek után Farrant hosszan, de érdekesen és jól értelmezhetően saját példáján keresztül mutatja be a kutatás és a tanítás találkozásának szürke zónáit, olyan kérdéseket felvetve, mint: etikus-e a saját kutatásomhoz hallgatói véleményeket, adatokat, feladatokat, interjúkat használnom? A fejezet végén már-már etikai iránytűnek is használható keretrendszer található táblázatok formájában. Ez kétségtelenül a tanulmánykötet egyik legértékesebb és leghasznosabb része.

Ezek után olyan fejezetek következnek, melyek több gyakorlati példát mutatnak be. A hatodik fejezet (Gísladóttir, Guðjónsdóttir, Jónsdóttir: Self-Study as a Pathway to Integrate Research Ethics and Ethics in Practice) egy izlandi példán keresztül szemlélteti, hogy hogyan lehet a hatalmi viszonyokat etikusabbá, demokratikusabbá tenni a tanárképzésen belüli kutatási környezetben (például a hallgatók eredményeinek felhasználáshoz való hozzájárulással – ami még anonimizált kutatások esetében is fontos –, hogyan lehet a „ne árts” elvet tágabb környezetben értelmezni stb.).

A hetedik fejezet (Julian Kitchen: Ethical Issues in Reporting on Teacher Candidate Perspectives in a Cultural Diversity Course: Increasing Trustworthiness, Protecting Participants, and Improving Practice) az előzőhöz hasonlóan egy jó gyakorlatot tár fel. Ebben a kanadai jó gyakorlatban is megjelenik az anonimizálás, de fontosabb szerephez jut a pontosabb kutatástervezés, a kritikus barátok, az egyre mélyebb dimenziókat feltáró, szerepekre reagáló *reflektív írás* is. A szerző hosszan kifejti és gyakorlati példákkal szemlélteti azt az álláspontot, hogy a kutatói munka semmi esetre sem veszélyeztetheti sem a tanítás minőségét, sem a hall-

gatói tanulási folyamatokat – ugyanis amennyiben ez megtörténik, az etikátlan kutatói hozzáállásnak minősül. Ennek elkerülésére több javaslatot is tesz.

A nyolcadik fejezet Stefinee Pinnegar & M. Shaun Murphy (Ethical Dilemmas of a Self-Study Researcher: A Narrative Analysis of Ethics in the Process of S-STEP Research) munkája. Mindketten elismert kutatói az S-STEP módszer narratív megközelítésének (Pinnegar az egyik legtöbbet publikáló szakember a témában). Nem meglepő tehát, hogy ebben a fejezetben is az etikai dimenzió narratív megközelítéséről, feltárásáról értekeznek. Az alfejezetekben egy-egy olyan irányelvet mutatnak be, mely az adatokon „végigfuttatva” biztosítani tudja azt, hogy a tanárképzéshez kapcsolódó kutatási eredményeket etikusabb formában dolgozzák fel, jelenítsék meg a kutatók. A fejezetben bemutatott narratív irányelvek a következők: (1) a diákokhoz, a kutatáshoz, a kontextushoz (benne a *'self'*-hez) való kapcsolat értelmezése a feldolgozás és az adatfelvétel folyamatában. Ezeknek megfelelően a szerzők szerint különösen fontos (2) a résztvevők sebezhetőségének felmérése minden esetben (nem pedig annak automatikus elutasítása, vagy figyelmen kívül hagyása, hiszen a sebezhetőség sokszor az ösztönesség hiányában jelenik meg); (3) nyitottság és bensőséges kapcsolatra való törekvés a tanulási folyamatban részt vevőkkel; (4) a létrejött dialógus értelmezésének megváltoztatása: értelmezésükben az S-STEP módszerben a dialógusoknak mindig személyesnek, változásra nyitottnak és válaszadásra késznek kell lenniük. Cikkükben kifejtik továbbá azt is, hogy az S-STEP módszertan leginkább az ontológiai és az antropológiai irányzatokhoz közelít, s hasonlóan ezen kutatási megközelítésekhez a kutatói szerepkör értelmezése és feladatai is nagyon hasonlóak. Összegzésükben így fogalmaznak: „nem szabad elfelejtenünk, hogy történetek által és történetekben létezőnk” (Pinnegar & Murphy, 2019, p. 128).

A hátralévő három fejezet dilemmákat és tanácsokat mutat be, ezzel lezárva a kötet gondolati síkjait, de további kérdéseket felvetve az olvasóban. A kilencedik fejezet (Tom Russell & Andrea K. Martin: Making the Ethical Reflective Turn in Self-Study of Teacher Education Practice Research) gyakorlati szempontból legalább annyira hasznos, mint az ötödik volt. A szerző az etikát és a moralitást elkülönítő keretrendszerrel vezeti be a tanulmányt azért, hogy segítsen azoknak, akik saját kutatási és self-study praxisukban etikusabbá akarnak válni. A tanulmány második felében pedig saját tanítási és reflektív példákon keresztül mutatja be, hogy hogyan léphetünk az etikus, reflektív tanári/kutatói viselkedés és munka irányába (melynek négy pillére: a törődés, a tisztelet, a bizalom és a becsület), ha

elköteleződünk amellelt, hogy változtatunk. Példáiban javaslatokat tesz a dialógusok, a kapcsolódási pontok átértelmezésére, más típusú megközelítésére – szemléltetve mindezzel azt a *reflektív változást*, amelyről a fejezet szól.

A tizedik fejezet (Lynn Thomas: Risk Taking in Public Spaces: Ethical Considerations of Self-Study Research) az előző tanulmány gondolati szálát viszi tovább a környezeti szempontokra koncentrálva: Hogyan és milyen terekben, milyen felelősség és kockázat vállalásával lehet megtenni a szükséges lépéseket az etikusabb viselkedés irányába a saját oktatói-kutatói praxisban? Kell-e, s ha igen, akkor hogyan kell újrapozícionálnom magam szemléletváltás esetén saját magam irányába, illetve kollégáim, hallgatóim irányába? Vállalok-e ezzel nagyobb kockázatot vagy felelősséget? Milyen okból teszem ezt meg (eredmények, belső készítés, stb.)? Milyen mélységig kell a saját motivációmat mint etikai-környezeti szempontot vizsgálni? Ilyen és ehhez hasonló kérdéseket tesz fel, s indít el az olvasóban a szerző, s habár a fejezet végére a legtöbb kérdést igyekszik megválaszolni, ennek a fejezetnek mégsem célja, hogy általános igazságokat fogalmazzon meg a feltett kérdésekre. Ez a fejezet a dilemmát, a gondolkodást akarja inspirálni, egészen addig, ameddig az *etikus* kérdésből már belsőleg motivált *morális* kérdés nem lesz.

A kötet itt akár le is zárulhatna, de a szerzők nem elégedtek meg azzal, hogy az olvasót egy iránymutató, dilemmákat felvető tanulmánnyal „engedjék útjára”. A tizenegyedik fejezet (The “Wicked Problem” of Ethics in Self-Study Research: Dominant, Silent and Marginalised Discourses) – ismételten a szerkesztők tollából – a többi tanulmányhoz képest erős, szókimondó és kevésbé semleges. Olyan problémákról beszél (mint például a hatalmi struktúrák alapvetően megszüntethetetlen mivolta), melyek felett szeretünk – sokszor tehetetlenségünkben – szemet hunyni. Majd könyörtelenül felteszi a kérdést: Ha már mindent megtettünk, hogyan tudunk a magunk irányában is etikusak maradni? (Hiszen ez is fontos része a self-study módszerének.) Mi több, hogyan érzük el, hogy mint kutatóval és kutatások alanyával mások etikusán bánjanak velünk a saját praxisuk keretein belül? Hogyan tudom egyszerre magamat és másokat is képviselni? Ez a kettősség sokszor feloldhatatlan problémának tűnik, s a fejezet nem is ad egyértelmű választ rá. Kérdésfelvetése után – paradox módon – meghagyja a válaszkeresést a saját praxisát etikusabb módokon szervező (vagy legalábbis ezt óhajtó) oktatónak. Lezárásában hangsúlyozza, hogy az etikai megközelítés – habár kultúraspecifikus – mégiscsak belső, önismereti indíttatásból kell, hogy induljon, s ez a módszer egy-

szerre útja, eredménye és megvalósítási terepe a tágabb önismeretnek, én-képnek (kutatói szerepben, s általánosan egyaránt).

A könyv olvasása során nehézséget jelenthet, hogy a szerzők nem mindig te-
szik egyértelművé az egyes példáknál, hogy a self-study és S-STEP szemléletet ép-
pen mely keretekben érdemes értelmezni: a tanárképzés kutatásában, a tanárkép-
zés keretein belül végzett egyéb kutatásokban vagy az önreflektív oktatói munka
kutatói szerepkörében. Ez a dilemma azonban könnyen feloldható azzal, hogy a
kötet leginkább az említett módszerek etikai kérdéseit járja körbe.

Mindezen nehézségek ellenére a kötet érdekes, olvasmányos, s a tudományos-
ság igényeinek is megfelel. Megítélésem szerint a leghasznosabb fejezetek az első,
az ötödik és a kilencedik, melyek önmagukban is a jártasság és a gyakorlatra fó-
kusáltság érzését garantálják az olvasó számára, így elsősorban ezeket ajánlanám
elolvasásra azoknak a szakembereknek, akik megismerkednének a módszerrel, il-
letve a felvetett etikai kérdésekkel és gyakorlati megoldásaikkal, de az egész kötet
elemzésére nincs idejük, lehetőségük.